

תוכן עניינים

שער א': כללי	1
פרק א': מבוא	1
פרק ב': תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 - מומחים	7
פרק ג': תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 - השינויים בתקנות החדשות למול התקנות הישנות	13
פרק ד': תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 - מומחים - שאלות ותשובות	15
1. האם חוות-דעת רפואית הינה תנאי מוקדם להעלאת תיזה ברפואה?	15
2. האם משהוגשה חוות-דעת רפואית נפתח פתח לעיון בראיות נוספות בתחום זה?	15
3. רצה נתבע להעמיד את התובע לבדיקה - כיצד ינהג?	15
4. האם רשאי תובע להתנגד לבדיקה מטעם הנתבע?	15
5. האם עומדת לתובע זכות להגיש חוות-דעת נגדית לאחר שנתבע הגיש חוות-דעת מטעמו?	17
6. האם יאפשר בית-המשפט לתובע להגיש חוות-דעת נגדית חרף העובדה שקדם המשפט הסתיים?	17
7. האם בית-המשפט יאפשר העמדת תובע לבדיקה שלישית?	17
8. מה ייחשב כ"הצדק סביר"?	18
9. האם בית-המשפט רשאי לפטור בעל דין מהגשת חוות-דעת בעניין של רפואה?	18
10. מהו המועד האחרון שתובע או נתבע יבקשו לפטור מהגשת חוות-דעת כאמור?	18
11. מהם השיקולים שישקול בית-המשפט בבקשת בעל דין לפטור מהגשת חוות-דעת?	18
12. הוכחת עניין שבמומחיות בעניין שאיננו רפואה, כיצד?	18
13. האם רשאי הצד שכנגד להגיש חוות-דעת נגדית?	19
14. פרט פסיקות בית-המשפט בהן נדונה התקנה הישנה שיש לאמץ בשינויים המחוייבים מהתקנות החדשות בנדון?	19
15. כיצד יש לערוך חוות-דעת המוגשת לבית-המשפט?	22
16. מהן הוראות סעיפים 24 ו-25 לפקודת הראיות החלות על צורתה של חוות-דעת על-פי תקנה 87(ח) לתקנות החדשות?	22
17. מה משמעות הצהרת המומחה על-פי סעיף 25 לפקודת הראיות? האם מדובר בפן טכני או מהותי?	23
18. מהם ההבדלים בין תקנה 87 לתקנות החדשות לבין סעיפים 24 ו-25 לפקודת הראיות?	23

19. האם חובה על המומחה מטעם בעל דין להתייבב לחקירה? 24
20. האם ניתן להגיש חוות-דעת נוספת מעבר לזו שהוגשה על-פי התקנות? 25
21. מה המשמעות של ויתור על חקירת המומחה? 25
22. האם בית-המשפט רשאי לכוף מינוי מומחה בניגוד להסכמת בעל הדין? 26
23. מהם השיקולים של בית-המשפט במינוי מומחה? 27
24. מה ההבדל בין מצב שהמומחה מונה בהסכמה למקרה שבית-המשפט אכף את מינוי המומחה על הצדדים? 27
25. האם ניתן להציג בפני מומחה של בית-המשפט, טרם שנתן את חוות-דעתו, את פרוטוקול עדותו של תובע וסרטי מעקב - היקש מן המקובל בתאונות דרכים? 27
26. מי הגורם הקובע בשאלת קיומה או היעדרה של אסכולה? 27
27. האם בסמכותו של בית-המשפט לקבוע קשר סיבתי בניגוד לקביעתו של מומחה רפואי שמונה מטעמו? 27
28. מה הדין כאשר ממכלול חומר הראיות המונח לפני בית-המשפט עולה מסקנה השונה מחוות-דעתו של המומחה הרפואי? 28
29. האם חייב בית-המשפט לקבל את חוות-הדעת של המומחה שמינה? 28
30. מה השינוי שהביאו התקנות החדשות לעומת התקנות הישנות בסוגיית ניגוד העניינים? 28
31. באילו נסיבות תיפסל חוות-דעת של מומחה? 28
32. האם המומחה מטעם בית-המשפט רשאי לדרוש העמדת נושא חוות-הדעת לבדיקה? 37
33. מהו המועד שעל המומחה מטעם בית-המשפט להגיש את חוות-דעתו? 38
34. מה יצרף המומחה לחוות-דעתו? 38
35. האם מומחה בית-המשפט זכאי לדרוש העמדת נושא חוות-הדעת לבדיקות נוספות? 38
36. האם מומחה בית-המשפט זכאי לבקש המצאת מסמכים מבעל הדין או רשומות רפואיות וכיוצא באלה? 38
37. מהו מסלול הגשת שאלות הבהרה למומחה מטעם בית-המשפט? ... 38
38. פרט את המועדים בהם על בעל דין לפעול ככל שירצה לחקור את המומחה מטעם בית-המשפט. 39
39. הסדרת שכר טרחת המומחה מטעם בית-המשפט, כיצד? 39
40. מה דינו של בעל דין שלא נענה להוראות תקנה 92 לתקנות החדשות (העוסקות בשכרו של מומחה בית-המשפט)? 39
41. פרט את הסנקציות הנקובות בתקנה 93 לתקנות החדשות? 39
42. כיצד תיבחן שאלת סבירות התנגדות התובע לבדיקה? 40

פרק ה': דוגמאות מההלכה הפסוקה	43
1. פסיקת בית-המשפט לעניין סעיפים 24 ו-25 לפקודת הראיות	43
2. לא מדובר בתביעה כנגד מומחה מטעם בית-משפט - התביעה נמחקה	45
3. נדחתה בקשה לפסול מומחה בית-משפט - בחשש בעלמא שהועלה על-ידי התובעת אין בו כשלעצמו כדי לפסול את אמינותו	46
4. הקשר שבין המומחה מזה והנתבעת מזה הינו קשר רופף ועקיף - הבקשה לפסלות נדחתה	47
5. מומחה המשמש יועץ מקצועי קבוע של עורך-דינו של אחד מהצדדים למשפט, פסול מלשמש מומחה מטעם בית-המשפט - הערעור התקבל	48
6. נדחתה בקשה לפסלות מומחה - לא נמצאה, בשלב זה, עילה להתערב במסקנת הערכאות הקודמות	49
7. פסילתם של מומחה וחוות-דעתו אינם עניין שיגרתו	49
8. נדחתה בקשת הפסלות - למומחה אין קשר מיוחד, לא לחיוב ולא לשלילה, עם משרד ב"כ המבקשת, או עם המשיבה, או עם כל חברת ביטוח אחרת	50
9. נדחתה בקשת פסלות מומחה - זו תיפסל רק מטעמים מיוחדים	51
10. המבקש לא הצביע על עילה כלשהיא לפסילתו של המומחה או לפסילת חוות-הדעת	52
11. אין בכל הנימוקים שהעלה התובע כדי להצדיק את פסילת המומחה	53
12. ביקורת על מסקנותיו הרפואיות של המומחה שהן למעשה טענות לעניין נכונותה ומשקלה של חוות-הדעת, אינן נימוק לפסילת מומחה או פסילת חוות-הדעת	55
13. אין מקום לפסילת חוות-דעתו של המומחה מטעם בית-המשפט, וכך אין מקום לקבלת חוות-דעת של מומחה נוסף	56
14. במקרה הנדון התקיימה נסיבה חריגה ומיוחדת שהביאה לפסילת המומחה	57
15. במקרה הנדון לא נסתרה החזקה בדבר התנהלותו המקצועית של המומחה	59
16. סמכותו של בית-משפט למנות מומחה רפואי נוסף לרופא קודם שמינה כאשר לשופט נותרו ספקות ולדעתו הוא נזקק לחוות-דעת נוספת	60
17. פער בין קביעת נכות על-ידי רופא שמינה בית-משפט לבין קביעת המוסד לביטוח לאומי אינו מצדיק מינוי מומחה רפואי נוסף בתביעה בגין תאונת דרכים	61
18. אי-תקינות שאינה יורדת לשורש העניין ואינה פוגעת בעבודתו של המומחה ובאובייקטיביות של חוות-הדעת אינה צריכה להביא לביטול המינוי	61

19.	היה על המומחה להמתין עם חוות-דעתו עד לחלוף התקופות הנזכרות בתקנה 8 לתקנות, כדי לאפשר לצדדים, כולל הנתבעים, להמציא לו מסמכים - הערעור התקבל.....	61
20.	אימוץ חוות-דעת של מומחה רפואי חיצוני על-ידי מומחה רפואי שמונה על-ידי בית-משפט.....	62
21.	הבקשה לפסילת המומחה נדחתה - המידע אליו נחשף המומחה, בפשטות, אינו בעל אופי של מידע משפטי חסוי ואינו כזה שחשיפתו למומחה יכולה לגרום לתובעת לעיוות דין.....	63
22.	בקשת פסילת המומחה נדחתה - ביקורתו של התובע על מסקנותיו הרפואיות של המומחה שהן טענות לעניין נכונותה ומשקלה, אינן נימוק לפסילת מומחה או חוות-הדעת.....	66
23.	מאחר ולא נטען כי המומחה מצוי בקשרי עבודה קבועים עם מי מהנתבעות, לא נמצא כל טעם ענייני לפסילת המומחה - הבקשה לפסילת המומחה נדחתה.....	67
24.	בגין חוסרים בחוות-הדעת היא תשמש אך חלק ממארג הראיות.....	67
25.	מערכת היחסים שיש בין המומחה לבין מקום העבודה היא ללא כל קשר ישיר לתובע - הבקשה נדחתה.....	68
26.	החלפת מומחה - על-מנת שמראית פני הצדק תראה.....	69
27.	ראוי לאפשר למומחה לסיים את מלאכתו ולהגיש חוות-דעת - הערעור התקבל.....	70
28.	משניתנה חוות-הדעת, ובהיעדר כל פגם בהתנהלות המומחה, אין מקום להיעתר לבקשה.....	70
29.	חשש כי זכויות התובע תפגענה עקב מינוי זה - הבקשה התקבלה... ..	71
30.	אין סיבה לחשוד במומחה כי בחר להעדיף עמדת צד על פני רעהו או שהטעמים לחוות-הדעת הם פסולים - הבקשה נדחתה.....	73
31.	בחינה של היקף העבודות אשר ביצעה המשיבה ואת עלותן, אלה הם תחומים מובהקים בהם נדרשת חוות-דעת של מומחה לדבר.....	74
32.	צדדים שהסכימו ביניהם למנות מומחה שייתן מענה לשאלה פלונית מחוייבים להחלטתו מכוח ההסכם שנכרת ביניהם.....	76
33.	דחיית כל טענות הנתבעת באשר לחוות-הדעת של מומחה בית-משפט.....	78
34.	אין לקבל את הטענות של צד שלישי לפסול את המומחה מטעם בית-המשפט.....	79
35.	יישום תקנות סדר הדין האזרחי החדשות (תשע"ט) בפסיקת בתי-המשפט.....	80
35.1	חוות-דעת משלימה.....	80
35.2	בקשה לתיקון כתב התביעה על-ידי צירוף חוות-דעת נגדית.....	81

35.3	בקשת התובע לפטור אותו מתשלום חלקו בשכר טרחתם של המומחים הרפואיים בתחום האורתופדיה, הפסיכיאטריה והנירולוגיה, אשר עתידים להתמנות מטעם בית-המשפט לשם בחינת מצבו הרפואי, וכפועל יוצא להשית את שכר הטרחה במלואו על כתפי הנתבעות.....	81
35.4	בקשת התובע, באמצעות הוריו, לפטור אותו מהגשת חוות-דעת רפואית בתחום הפסיכיאטריה ובתחום האורולוגיה, ולהורות על מינוי מומחה מטעם בית-המשפט לבדיקת מצבו של התובע בתחומים אלו.....	82
35.5	התובעת לא פעלה בהתאם להחלטת בית-המשפט, ולא הגישה חוות-דעת רפואית במועד שנקבע לכך ואף לא הגישה בקשה להארכת מועד ו/או כל בקשה אחרת מתאימה-אי לכך הורה בית-המשפט על מחיקת התביעה.....	82
35.6	תקנה 87(ג) לתקנות החדשות לא באה לשנות מעיקרא המשטר הדיוני הקודם שנהג, אלא ביקשה אך לחדד ו"לעשות סדר".....	83
35.7	בקשה להוצאת חוות-דעת שצורפה לתצהיר.....	83
35.8	בקשת הנתבעת 2 לסילוקה של התביעה כנגדה על-הסף מן הטעם של היעדר צירוף חוות-דעת רפואית לכתב התביעה לצורך הוכחת "עניין שברפואה".....	84
35.9	בקשה לפטור מהגשת חוות-דעת רפואית בתחום הנפשי.....	84
35.10	תובע הנסמך על חוות-דעת רפואית בכתב התביעה, מציג חזית דיון בעניינים של רפואה על-פיה מתנהל ההליך. כל שינוי לאחר מכן, אמור לקבל את אישורו של בית-המשפט ואישור כזה יתקבל רק במקום שהדבר מוצדק ונדרש. לתובע אין את הזכות להגיש חוות-דעת חלופיות כרצונו, גם אם הגיע למסקנה שחוות-דעת אחרת תשרת טוב יותר את עניינו.....	85
35.11	בהתאם לתקנה 87(ט) לתקנות החדשות רשאי בעל דין להגיש חוות-דעת נוספת, בכפוף לקבלת אישור בית-המשפט. במקרה הנדון לא היה איפוא מקום להגשת חוות-הדעת המשלימה הנוספת מטעם התובעים, בטרם התבקש וניתן אישור בית-המשפט להגשתה.....	85
35.12	בהתאם לתקנה 87(ב) לתקנות החדשות "בית-המשפט רשאי, אם מצא הצדקה לכך, לפטור בעל דין מצירוף חוות-דעת בעניין שברפואה לכתב הטענות או לדחות את מועד הגשתה...". ניתן לסבור שבתקנות החדשות קיימת גמישות רבה יותר לגבי האפשרות להפעיל את הסמכות לפטור מהגשת חוות-דעת, שכן אין צורך עוד "בטעמים מיוחדים שירשמו" כנדרש בתקנה 127 לתקנות הישנות.....	85
35.13	שכר המומחה - הלכות בתי-המשפט בעבר הניתנות ליישום אף כיום בשניוים המחוייבים.....	85

שער ב': מומחים - תקנות 25 ו- 26 לתקנות בית-משפט לענייני משפחה (סדרי דין) - סעיף 8 לחוק בתי-משפט לענייני משפחה 91.....

פרק א': כללי 91.....

פרק ב': מינוי מומחים בבית-משפט לענייני משפחה - פקודת הראיות 95.....

1. חוות-דעת מומחה ותעודת רופא - סעיף 20 לפקודה 95.....

2. חזקת חתימה - סעיף 21 לפקודה 95.....

3. חוות-דעת ותעודת רופא שנעשו מחוץ לישראל - סעיף 22 לפקודה ... 95

4. צורת חוות-הדעת והגשתה - סעיפים 24 ו- 25 לפקודה 96.....

5. חקירה בעל-פה - סעיף 26 לפקודה 100.....

פרק ג': צו ההקמה - תקנות 258ב(א) ו- 258ב(ז) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (הישנות) - דין ישן 105.....

פרק ד': יישום תקנות 25(א)-25(ב) לתקנת סדרי הדין בענייני משפחה בפסיקת בתי-המשפט לענייני משפחה 113.....

1. מינוי מומחה שלא מרשימת המומחים של יחידות הסיוע 113.....

2. המלצת המומחה לחסן את הקטין - ההמלצה נדחתה 114.....

3. בקשת התובעת לצרוף חוות-דעת של מומחה מטעמה - הבקשה נדחתה 114.....

4. קביעת המומחה שבעת החתימה לא היתה המנוחה כשירה קוגניטיבית להבחין בטיבה של הצוואה - חוות-דעת המומחה התקבלה 115.....

5. ראוי היה כי בית-משפט קמא ייתן תשומת-ליבו לדרישת תקנה 25(א) בכל הקשור להיוועצותו בצדדים טרם מינוי המומחה החדש. יחד-עם-זאת אין בכך כדי להורות על ביטול המינוי של המומחה החדש 116.....

6. נקודת הזמן המשקפת מועד קרע סופי בו חדלו הצדדים לראות עצמם כשותפים - מינוי אקטואר 116.....

7. אין מקום לקבל את בקשת התובע להגשת חוות-דעת נוספת ומשעה שבחר שלא לחקור את המומחה הרי שהוא מקבלה 117.....

8. לא נמצא מומחה מבין רשימת המומחים של יחידות הסיוע היכול להתמנות על-ידי בית-המשפט ולתת חוות-דעת לעניין המסוכנות ההורית הנשקפת מהאב לקטין אם בכלל - מינוי מומחה שלא מהרשימה 118.....

9. בקשה להתיר הגשת דו"ח של ד"ר פלוני, אשר יהווה, בסיס להגשת בקשה לפסילת חוות-דעת המומחה - הבקשה נדחתה 118.....

10. טענה כי לא היה מקום שלא לאשר את חקירת המומחה - הטענה נדחתה 119.....

11. מעמד עו"ס כמומחה מטעם בית-משפט בהחלטה היכן יתחנך הקטין 120.....

12.	שירותי הרווחה ופקידי הסעד, הינם בבחינת ידו הארוכה של בית- המשפט - נדחתה בקשת רשות ערעור.....	120
13.	בקשה לעיכוב פירוק השיתוף וקבלת חוות-דעת מומחה כלכלי מטעם בית-המשפט - הבקשה נדחתה.....	120
14.	התערבות באוטונומיה ההורית של אם.....	121
15.	איזון משאבים בין בני זוג.....	121
16.	טענת המשיב כי מדובר במקרה חריג ויוצא דופן בגדרו יתיר בית- המשפט קמא להגיש חוות-דעת מטעם הצדדים, נוסף על זו של מומחה בית-המשפט קמא נדחתה.....	122
17.	הוכחת הנזק הנטען.....	123
18.	חלוקת נכסים לאיזון.....	123
19.	מינוי "מרכז מפגשים" על-מנת לפעול לחידוש הקשר בין המשיב לבנם - אין לבטל את המינוי.....	124
20.	בקשה לפסול את חוות-הדעת בגין "זיהום" - הבקשה נדחתה.....	125
21.	התנאים להגשת ראיות באיחור - הבקשה התקבלה.....	125
22.	האם רשאי בית-המשפט לפנות בשאלות הבהרה למומחה לאחר שנמסרו תשובותיו לשאלות הבהרה של הצדדים והוא לא זומן להעיד?.....	126
23.	טענת המבקשת כי לכל הפחות היה על ביהמ"ש קמא למנות כמומחה מטעמו מומחה בעל התמחות כפולה - בקשת רשות ערעור נדחתה.....	126
24.	מטרת הגילוי המבוקש על-ידו היא להגיע לחקר האמת, וראוי להיעתר לה במיוחד בהתייחס לעובדה שחוות-דעת המומחה מטעם בית-המשפט בהליך איזון משאבים טרם הוגשה - בקשת רשות ערעור נדחתה.....	127
25.	מעמדה של חוות-דעת מומחה בית-משפט שמונה לבחינת החתימות.....	127
26.	שיקול-הדעת הנתון לבית-המשפט לענייני משפחה להורות על הגשתן של חוות-דעת מומחים.....	128
27.	ניסיון ב"כ התובע לקעקע את מסקנות המומחה בחוות-דעתו הראשונה ואף למצוא פגמים בקביעתו כי המנוחה לא היתה כשירה לעת עריכת הצוואה.....	129
28.	לא ברורה עמדת האב כי יש מקום למינויו של מומחה חדש, שהרי לדברי האב רק התנהלותו שלו היא שהביא להפסקת הנתק וחידוש והרחבת הקשר.....	130
29.	אין לצרף חוות-דעת מומחה אלא ברשות בית-המשפט.....	130
30.	האם המתנגדים פסולים מלרשת את המנוחה כהוראת לשון סעיף 5(א)(2) לחוק הירושה לנוכח העובדה שהגישו צוואה מזוייפת לבית- המשפט?.....	131
31.	אין נימוקים המצדיקים סטייה מחוות-דעת המומחה.....	131

32. כיצד ראוי לנהל את קבוצת החברות, משמייסדה ובעליה חלה ואיבד כשרותו המשפטית?.....	131
33. פיצוי בגין נכסי קריירה ומוניטין.....	132
34. לבית-המשפט סמכות רחבה להורות על מינוי מומחה אף שלא בהסכמת בעלי דין.....	132
35. הערכת שווי החברה.....	133
36. נכון וצודק למנות רו"ח - אקטואר, כבקשת המערער - הערעור התקבל בחלקו.....	133
37. עתירת האב לדמי שימוש - העתירה נדחתה.....	134
38. טענתו העיקרית של הנתבע כנגד חוות-הדעת של המומחה הינה כי שיטת השווי הנכסי בה נקט המומחה "אינה מתאימה" - הטענה נדחתה.....	135
39. בקשה לאפשר לתובע לצרף חוות-דעת מומחה נוספת - הבקשה נדחתה.....	135
40. תביעה לדמי שימוש שהגיש חס נגד כלתו - התביעה נדחתה.....	136
41. שמאות נחלה.....	136
42. האם היתה רשלנות רבתית מצד השמאית? - התביעה נדחתה.....	137
43. הטענה בדבר היעדר כשרות המנוחה לחתום על הצוואה - הטענה נדחתה.....	138
44. אין מקום לשלול את מזונותיו של הבן א' בשל סרבנות הקשר מצידו עם האב.....	139
45. חוות-דעת בתמיכה לטענת הזיוף של הסכם מתנה - ההסכם בוטל.....	139
46. ביטול צו ירושה - טענת הנתבעות כנגד מומחה מטעם בית-המשפט.....	140
47. טענת המערער כי שגה בית-המשפט קמא בכך שאחר שמינה מומחה מטעמו בהסכמת הצדדים, הוסיף ונעתר לבקשת המשיבה להוסיף ולהגיש חוות-דעת מומחה מטעמה - הטענה נדחתה.....	141
48. אכיפת התחייבויות הצדדים זה כלפי זה בדרך של קיזוז.....	141
49. המומחה נפטר, בטרם החקירה ועל-כן לא ניתן לקבל את מסקנותיו כראיה קבילה ולסמוך עליהן.....	142
50. טענת המבקש, כי טעה בית-המשפט קמא כשציין, כי בקשה לקבלת מסמכים הנושאים את חתימתו המקורית של המנוח תישקל רק לאחר שתוגש בקשה למינוי מומחה על-ידי מי מהצדדים - הטענה נדחתה.....	142
51. על בעל דין המבקש למנות מומחה בעניין הנדון בבית-המשפט לענייני משפחה לפנות תחילה לבית-המשפט ולעתור למינוי מומחה מטעם בית-המשפט באותו עניין, ואינו רשאי להגיש חוות-דעת מטעמו ללא קבלת אישור בית-המשפט. במקרה הנדון, לא הייתה רשאית המשיבה לצרף מיוזמתה לכתב התביעה חוות-דעת מטעמה.....	143

52. החלטה בעניין מינוי מומחה היא החלטה דיונית מובהקת, לגביה שב בית-המשפט העליון וקובע, כי "הלכה ידועה היא, כי לערכאה הדיונית מסור שיקול-דעת רחב בכל הנוגע לסדרי הדין ולאופן ניהול ההליך המשפטי, לרבות החלטות שעוסקות במינוי מומחים מטעם בית-המשפט. ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב בשיקול-דעתה של הערכאה הדיונית בעניינים אלו, אלא במקרים חריגים בלבד".....143

53. בהתאם לתקנה 25(ו) לתקנות בית-המשפט לענייני משפחה (סדרי דין) בעלי הדין רשאים לבקש רשות מבית-המשפט לחקור את המומחה....144

54. בבית-המשפט לענייני משפחה חל הסדר מיוחד בנוגע למינוי מומחים. בעל דין המבקש למנות מומחה בעניין הנדון בפני בית-משפט לענייני משפחה, חייב לפנות לבית-המשפט ולעתור למינוי מומחה מטעם בית- המשפט. בעל דין אינו רשאי להגיש חוות-דעת מטעמו, בטרם פנה או ביקש מבית-המשפט לעשות זאת.....144

55. מלכתחילה מונתה הגב' כהן לטפל בשיקום הקשר של הקטינה עם אביה ולא על-מנת לחוות-דעתה באשר לסוגיית "הניכור ההורי", סוגיה שבעניינה מינה בית-המשפט את ד"ר קיבנסון וכי רק בעקבות עמדת ד"ר קיבנסון, שלא צויין בה כי עסקינן ב"ניכור הורי" ועל-מנת שלא לפצל את הטיפול, הועבר הטיפול במשפחה, לרבות בעניין ניתוק הקשר בין הקטינה לבין אביה ולרבות טיפול והדרכת הורים לגב' כהן. לפיכך, אין בפני בית- המשפט עמדת "מומחה בית-המשפט" כהגדרתו בתקנה 25 לתקנות בית- המשפט לענייני משפחה (סדרי דין) התומכת בטענת האב כי קיים "ניכור הורי" והסותרת את עמדת עו"ס סדרי דין.....144

56. למעשה, השאלה אם אדם היה כשיר לבצע פעולה משפטית היא שאלה של עניין שברפואה שיש להוכיחו באמצעות מומחה והגשת חוות-דעת רפואית ולמצער מסמכים רפואיים. לתובעות עמדה האפשרות לעתור למינוי מומחה בית-המשפט ואם הייתה נדחית בקשתן, לבקש להגיש חוות-דעת מטעמן - התובעות בחרו לא לעשות כן. אומנם, לבית-המשפט שיקול-הדעת האם להעדיף חוות-דעת רפואית או להעדיף על-פניה עדות מהימנה של עורך המסמך או עדים. אך במקרה דנן לא הוגשו מסמכים רפואיים או הובאו עדויות שיש בהם לתמוך בטענה בדבר מצבו הרפואי של הסב המנוח בעת החתימה על הסכם העברת הזכויות.....144

57. שיקול-דעתו הרחב של בית-המשפט באשר למינוי מומחה חולש על כל שלבי ההליך, כלומר ייתכן כי בשלב מוקדם של ההליך לא ימצא בית- המשפט צורך אמיתי במינוי מומחה ואולם עם התקדמות ההליך, כן ימצא צורך במינוי מומחה וכך יהיה.....145

58. לא ניתן להישען על עדותה של גב' ס' כעל עדות מומחית או "מעין מומחית", כפי שביקש התובע. אף מבלי להידרש לדרך הדיונית הראויה למינויו של מומחה בית-המשפט לענייני משפחה כקבוע בתקנה 25 לתקנות בית-המשפט לענייני משפחה (סדרי דין), גם לגוף הדברים מדובר במי שהלכה למעשה נתנה שירותים מקצועיים לתובע לאחר כריתת ההסכם וכפועל יוצא דומה שאיננה נטולת פניות. הדברים יפים במיוחד מקום בו הרקע לשירותים שנתנה גב' ס' לתובע נעוץ בגילוי נטען של אותה התנהלות כלכלית שגויה למצער שיוחסה בדיעבד על ידה כנגד ק' ורואה החשבון הקודם של הנתבע, ר"ח א'..... 145.

59. בית-המשפט לא מצא לפקפק בחוות-דעת מומחית בית-המשפט בשעה שזו לא נסתרה ובמיוחד בשעה שהנתבע לא פעל בהתאם להוראות סעיף 25(ה) לתקנות בית-משפט לענייני משפחה (סדרי דין)..... 145.

60. לא ניתנו למומחה בעניינינו סמכויות חקירה לבחינת הכנסות לא מדווחות או הוצאות פיקטיביות וככל שהתובעת הייתה סבורה, כי יש צורך בקבלת חוות-דעת לעניין היקף ההכנסות, לרבות ההכנסות הלא מדווחות של חברת ג.ש, הרי שהיה עליה לפנות בבקשה מתאימה למינוי רואה חשבון חוקר לצורך מתן חוות-דעת חקירתית. שעה שהתובעת לא פעלה לעשות כן, הרי שאין מתפקידו של המומחה במקרה דנן להתחקות אחר כלל הכנסות והוצאות החברה, ואם היה עושה כן, היה חורג מגדרי צו המינוי שניתן לו..... 146.

61. קיומה של חוות-דעת מומחה מטעם בית-המשפט איננו כובלת את בית-המשפט לקבל את האמור בה, וככל שהמבקש יטען כי המומחה ביסס את חוות-דעתו על קביעות שאינן בתחום מומחיותו, תידרש הערכאה הדיונית לברר זאת בבוא העת..... 146.

62. תקנה 25(ה) לתקנות בית-המשפט לענייני משפחה (סדרי דין) אינה תקנת המשנה היחידה בתקנה. קיימת גם תקנה 25(ו) הקובעת את המנגנון לזימון המומחה להיחקר על חוות-דעתו, ונראה כי בית-משפט קמא בהחלטתו מושא הבר"ע ביקש להפנות את המבקשת לאפשרות זו..... 146.

63. הרשות השיפוטית רשאית למנות מומחה שיגיש לה חוות-דעת. בית-הדין רשאי למנות מומחה בהסכמת הצדדים, ואף אם לא יסכימו, היועצות בבעלי הדין רצויה, אך לא מחייבת. המומחה ייבחר מתוך רשימת מומחים שאושרה (לאחר שנבדקה מומחיותם), אך בית-המשפט רשאי למנות מומחה שלא מתוך רשימת המומחים אם אין מומחה נדרש ברשימות. ככלל אין למנות מומחה שאינו ברשימה אם יש מומחים באותו נושא ברשימות, אך לכאורה יש מקום לשיקול-דעת רחב של הרשות השיפוטית, ועל כל פנים וודאי שרשות זו נתונה לבית-הדין, כל עוד לא נקבע אחרת בתקנות..... 147.

64. מומחה שמינה בית-המשפט לא יוזמן להיחקר על חוות-דעתו אלא ברשות בית-המשפט, לאחר שהוגשה בקשה מנומקת לחקור אותו בתוך ארבעה-עשר ימים מיום קבלת התשובות לשאלות הבהרה, למעט אם הורה בית-המשפט כי בעל הדין יהיה רשאי לחקור את המומחה גם אם לא הגיש שאלות הבהרה. כלומר, אין לבעל דין זכות קנויה להזמין מומחה לחקירה על חוות-דעתו, ועל-כן בנדון לא מצאנו, איפוא, כל הצדקה להתערב בשיקול-דעתו של בית-משפט קמא באי-זימון המומחה אחר שזה נשאל אין ספור שאלות הבהרה והשיב עליהן.....147

פרק ה': סדרי דין וראיות - סעיף 8 לחוק בית-המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995

149.....149

1. כללי.....149

2. "בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק" - סעיף 8(א) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה.....149

3. עדות של קטין - סעיף 8(ב) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה.....154

4. מינוי מומחים - סעיף 8(ג) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה.....154

4.1 כללי.....154

4.2 מינוי מומחה.....158

4.3 הגשת חוות-הדעת.....159

4.4 חקירת המומחה.....160

4.5 שכר-טרחת המומחה והוצאותיו.....160

4.6 פקיד סעד (עובד סוציאלי).....161

4.7 משמונה מומחה מטעם בית-המשפט, אין להגיש בבית-המשפט לענייני משפחה חוות-דעת "פרטית" מטעם מי מהצדדים.....161

4.8 החלטותיהן של הערכאות הקודמות נסבו על השאלה אילו מסמכים היה מקום להעביר לעיון המומחה בנסיבות המקרה הנדון. שאלה זו אינה חורגת מגדרו של הסכסוך בין הצדדים.....162

4.9 סמכותו של בית-המשפט גם למנות מומחה שיהיה בעל סמכויות של חוקר בודק.....162

4.10 לבית-משפט קמא היתה סמכות לעיין בשנית בכל החלטת ביניים שנתן, ולו אף מכוח סמכותו הטבעה לעשות כן. קל וחומר כשעסקינן בבית-משפט לענייני משפחה, שבסמכותו לשקול אף שיקולי צדק.....163

4.11 כלל בדבר שינוי חזית הינו כלל דיוני, ולכן, על פניו נראה כי בית-המשפט לענייני משפחה רשאי לסטות ממנו.....163

4.12 סמכותו של בית-המשפט לנהוג "בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק" מצביעה על כך כי נכון וראוי לדחות את הערעור ולקבוע כי מדובר בשימוש לרעה בהליכי בית-משפט שנוקטים הערבים.....163

4.13 בית-המשפט לענייני משפחה הינו בית-משפט מיוחד הרשאי לסטות מההליך האדברסרי הקלאסי. רמת המעורבות של השופט חייבת להיות לעיתים גבוהה ואילו יכולת הנגישות שלו לחומר הראיות, הזמנת עדים וחקירתם צריכה להיות בעל היקף רחב.....164

4.14 שיקול-הדעת הרחב המסור לבית-המשפט לענייני משפחה בסוגית מינוי המומחים עולה בקנה אחד גם עם מגמת החוק להגמיש את המסגרת הדיונית בבית-המשפט לענייני משפחה.....164

4.15 סעיף 8 לחוק בית-המשפט לענייני משפחה וקבלת מסמכים החוסים תחת חסיון עורך-דין-לקוח.....164

4.16 לבית-המשפט לענייני משפחה יש שיקול-דעת לסטות מהוראת סעיף 26(א) סיפא לפקודת הראיות וזאת מכוח סעיף 8(א) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה ועל-מנת לעשות "משפט צדק".....164

4.17 תובענות לפי חוק למניעת אלימות במשפחה - סעיף 8(ד) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה.....165

4.18 תובענה לפי חוק הירושה - סעיף 8(ה) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה.....165

4.19 הזמנת עד מטעם בית-המשפט וקבלת עדותם.....165

5. הלכות בת-המשפט.....165

שער ג': מומחים בבית-המשפט לענייני משפחה - תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן.....169

פרק א': מבוא.....169

פרק ב': מיהו עד מומחה.....171

פרק ג': ההבדלים בין בית-משפט אזרחי לבין בית-משפט לענייני משפחה.....177

פרק ד': מומחה שיעץ עצה.....179

פרק ה': מומחה בית-המשפט - חזקת המקצועיות וההגינות.....193

פרק ו': פסילתו של מומחה מטעם בית-המשפט.....195

פרק ז': האם חייב בית-המשפט לאמץ את חוות-דעת המומחה.....209

שער ד': חוות-דעת של מומחה בענייני משפחה.....219

פרק א': חוות-דעת רפואית - תקנה 127 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן.....219

פרק ב': חוות-דעת של מומחה בענייני משפחה - כללי.....221

פרק ג': "מסמכים הנוגעים לעניין" - תקנה 258(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן.....223

פרק ד': הגשת חוות-דעת - תקנה 258(ג) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן.....225

פרק ה': שאלות הבהרה - תקנה 258(ד) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן.....227

פרק ו': מומחה שמינה בית-המשפט לא יוזמן להיחקר על חוות-דעתו אלא ברשות בית-המשפט - תקנה 258ב(ה) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 - דין ישן..... 233

פרק ז': תקנה 258ב(ז) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (דין ישן) וסעיף 8(ג) לחוק בית-משפט לענייני משפחה..... 235

פרק ח': תקנה 258ב(ז) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (דין ישן) וסעיף 8(ה) לחוק בית-משפט לענייני משפחה..... 239

1. סעיף 1 לחוק בית-המשפט לענייני משפחה..... 239

2. סמכותו העניינית של בית-המשפט לענייני משפחה מתגבשת על-פי כתבי הטענות..... 240

3. סעיף 8(ה) לחוק בית-המשפט לענייני משפחה..... 240

פרק ט': האם רשאי בעל דין להגיש חוות-דעת מומחה מטעמו מקום ובית-המשפט לא נדרש כלל לשאלה האם למנות מומחה והאם לאו..... 243

פרק י': האם בית-המשפט ייעתר להגשת חוות-דעת מטעם בעל דין שהוגשה בניגוד להוראת תקנה 258ב לתקסד"א הישנות..... 245

פרק י"א: האם יש לאפשר חקירה על הקלטות המומחה שנערכו ללא ידיעתו..... 247

פרק י"ב: שכר-טרחת המומחה והוצאותיו - דין ישן..... 251

שער ה': פקיד הסעד (עובד סוציאלי) ובית-המשפט..... 253

פרק א': מבוא..... 253

פרק ב': יחסו האמביוולנטי של פקיד הסעד (עובד סוציאלי) לבית-המשפט..... 255

פרק ג': תפקיד פקיד הסעד (עובד סוציאלי) אל מול מערכת המשפט... 257

פרק ד': מעמדו המשפטי של פקיד הסעד/עובד סוציאלי..... 263

1. כללי..... 263

2. פקיד סעד (עובד סוציאלי) כיוזם הליכים בבית-המשפט..... 263

3. פקיד הסעד (עובד סוציאלי) בתפקידו כעד בבית-המשפט..... 266

פרק ה': תסקיר..... 269

1. הגשת תסקירים לבית-משפט..... 269

2. סוגי תסקירים..... 269

3. תוכן התסקיר..... 271

4. דרכי טיפול מומלצות..... 272

5. הגשת התסקיר..... 272

6. התסקיר כ"חוות-דעת מומחה"..... 272

7. חקירה נגדית של פקיד סעד (עובד סוציאלי)..... 274

8. ערכו הראייתי של התסקיר ומידת השפעתו על החלטת בית-המשפט..... 276

9. טענות לתוכן התסקיר..... 278

10. חיסוי התסקיר..... 278

פרק ו': פקיד הסעד (עובד סוציאלי), משמורת ילדים והסדרי זמני שהות
 281.....
 1. משקל חוות-דעת פקיד הסעד (עובד סוציאלי) ומומחים בסכסוכי משמורת..... 281
 2. הגשת תסקיר על-ידי פקיד הסעד (עובד סוציאלי) בתביעות למשמורת ילדים..... 286
 3. הגשת תסקיר בתביעה להעברת מקום מגורים..... 291

שער ו': עניינים שונים
 299.....

פרק א': האם ניתן לבקש למנות רו"ח חוקר באופן כללי לגבי כלל נכסיו של בעל דין וזאת מבלי שנשמעו ראיות ועדויות בדבר העלמת הרכוש הנטענת
 299.....

פרק ב': צוואות
 305.....
 1. מומחה לכתב יד..... 305
 2. מומחה רפואי..... 312
 3. מומחה לבדיקת קלטת..... 328

פרק ג': אימתי יורה בית-המשפט לעו"ס להגיש לעיונו תסקיר משלים
 333.....

פרק ד': המומחה ודיני אימוץ
 337.....

פרק ה': האם יש לקבל במסגרת התדיינות לפי חוק יחסי ממון, את חוות-דעת מומחה מטעם בית-המשפט בעניין הערכת שווי החברה שבבעלות הנתבע לפי שיטת היוון תזרים מזומנים
 339.....

פרק ו': זיוף חתימה על הסכם מכר
 357.....

פרק ז': בקשת מומחה להרחיב את צו גילוי המסמכים
 361.....

פרק ח': זיקה של המומחה לאחד הצדדים
 365.....

פרק ט': שאלות הבהרה למומחה
 367.....

פרק י': מסמך שצורף לתביעה שאינו בבחינת חוות-דעת מומחה
 369.....

פרק י"א: בקשת מומחית מטעם בית-המשפט לקבל גישה לחומר רלוונטי שהוגש לבית-משפט
 371.....

פרק י"ב: בקשה להגשת חוות-דעת במסווה של בקשה לצירוף ראיה
 375.....

פרק י"ג: מינוי מומחים - שמאי מקרקעין ואקטואר
 377.....

פרק י"ד: האם רשאית היתה התובעת להגיש כתב תביעה מתוקן (ללא בקשת רשות בית-המשפט) לאחר סיום שמיעת ראיות בעקבות הגשת חוות-דעת מומחה
 383.....

פרק ט"ו: איזון משאבים - קביעת אקטואר - הלוואה
 389.....

פרק ט"ז: אומדן שווי המחלוקות
 407.....

פרק י"ז: מומחה מתחום הפסיכיאטריה
 413.....